

Сулейменов М.А., т.ғ.к.

Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан

Қазақ автономиясының алғашқы үкімет басшысы (А.Н. Бөкейхановтың 155 жылдығына)

Қоғамдық және саяси қызмет туралы зерттеулерде А.Н. Бөкейханов өзінің жеке басын қалыптастыруда, ең алдымен, отбасы үлкен маңызға ие болғандығын атап өтеді, бұл «ұрпақтан ұрпаққа берілетін мәдени мысалдардың негізгі тасымалдаушысы. Отбасында адам әлеуметтік рөлдерді игереді, білім негіздерін, мінез-құлық дағдыларын алады, өзі мүше болған ұлттық, әлеуметтік және саяси қоғамдастыққа тиесілі сезімін анықтайтын дүниетанымдық нұсқаулар кешенін қалыптастырады. Ата-аналары мен басқа туыстарынан бала қарапайым азаматтық міндеттемелер туралы, оларды орындау қажеттілігі туралы біледі, саяси мәселелерді, мемлекетке және оның рәміздеріне деген қатынасты белгілі бір талқылау стилін үйренеді. Сонымен, отбасы тек әлеуметтік-мәдени ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның алғашқы саяси-құқықтық әлеуметтенуін қамтамасыз етеді» [1].

А.Н. Бөкейханов дәстүрлі қазақ қоғамының - төре - элита тобынан шыққан. Оның отбасы Қазақстанның Ресей империясының құрамына енуінің басында оның ықпалы мен күшін едәуір арттырды. Алайда, бұл жағдайлар, біз көріп отырғанымыздай, ең алдымен оның қалыптасуына моральдық әсер етті. Мысалы, Әлиханның балалық шағы оны қарапайым адамдардың ықпалынан қорғау үшін шындықтан алшақтау үшін арнайы құрылған ортаға мүлдем ұқсамады. Жас шынғысидтің туыстарының аға буыны дәстүрлі қазақ қоғамының консервативті және оқшауланған әлеуметтік-мәдени ортасының априоры өсіп келе жатқан ұрпақты органикалық интеграция мен барған сайын күрделене түсетін әлемде қамтамасыз ете алмайтынын түсінді. Бөкейхановтар отбасында өмір сүрген ұсақ қамқорлық емес, мәнді сүйіспеншілік, балалардың болашағы үшін жауапкершілік және қамқорлық сияқты маңызды басымдықтар ғана оның табиғи әлеуетінің жемісті дамуына

ықпал етті. Сайып келгенде, олар оның жеке басының іргетасы біртіндеп қалыптасып келе жатқан іргелі қағидаға айналды, ол оның қызғанышты тұрақтылығы мен тұтастығын қамтамасыз етіп, күшті моральдық күшке ие болды. Туған жерге, оны мекендейтін адамдарға деген сүйіспеншілік оның ізденімпаз әрі парасатты ақыл-ойын әрдайым тарихқа, мәдениетке бет бұруға итермелеген; мақсатты, позадан және нарциссизмнен ада, барлық көріністердегі әлеуметтік әділетсіздіктің принципті қарсыласы, адамдар өмірінің қайғылы жағдайларын мұқият қабылдайтын - осының бәрі кең мағынада Әлиханнның мәдени табиғатының басталуын ажыратады. Және бұл көбінесе отбасындағы пайдалы тәрбиенің нәтижесі, жемісі [2].

А.Н. Бөкейханов өмір бойы оқуға және жұмыс істеуге бейім болды, қоғамдық пайдалы жұмысты ұят санамады. Бұл ынталандыру теориялық оқудағы тамаша білімді ойдағыдай игеру үшін де, түрлі қолөнерде тривиальды дағдыларды алу үшін де қолайлы жағдайлар жасады. Қарақаралы мектебінде оқып жүргенде (1879-1886) жас шыңғысид, деректі дерек көздеріне сүйене отырып, «аяқ киім тігуді ойдағыдай оқыды және өз қолымен бұл қолөнерді жасай алады ...» [3]. Ақсүйек тектегі керемет адамдардың өмірінен алынған мұндай мысалдар олардың «жалқау адам» стереотипін өзгертеді.

Билік арқылы тексеру - адам үшін ең ауыр сынақтардың бірі. Бөкейханов үшін билік ешқашан түпкі мақсат болмады, кейбір мемлекеттік мекемелер олардың арасында оларға бағынады, бірақ стратегиялық мақсатқа жету мүмкіндігі мен құралы ретінде толық қуатында іске қосылды. Оның табиғатының өзін-өзі қамтамасыз етуі кейде «ықпал ету фигурасы» рөлін қабылдауға мүмкіндік берді, көлеңкеде қалып, жағдайды бақылап, өз ойын білдіргісі келетіндерге мүмкіндік беріп, көпшіліктің назарына ілікті. ең шынайы түрде. Сонымен қатар, қазақ мемлекеттілігі, орыс самодержавиесі және кеңестік-партиялық жүйе дәстүрінде жеке тұлғаның рөлі өте зор болды, кейде ерекше ерекше сападағы ұлттық құбылыстың сипаты мен ауқымын иемденді. Белгілі тұлғалардың арсеналынан алынған саяси мәдениеттің әйгілі

мысалдары осындай жағымсыз құбылыстар жолында белгілі бір кепіл бола алады және болуы керек. Егер Бөкейхановтың саясаткер ретіндегі тәжірибесіне жүгінетін болсақ, онда бұл саяси реализм мен прагматизм. Мысалы, онын кадет партиясының Орталық Комитетінің мүшесі болып, бұл ұйымның қатарынан шығып кету. Альтруизм, айқын қалыптасқан көзқарас және стратегиялық жоспарға қол жеткізумен тығыз байланыстағы шұғыл міндеттерді шешу, проблемаларға шығармашылықпен жүгіне білу және оларды шешудің әртүрлі нұсқаларын қарастыру, эмоционалды импульстарға берілмей, салмақты пікір айту , абырой мен борыш, ар мен патриоттықтың классикалық тұжырымдамаларына негізделген жеке, тіпті өмірді, адамгершілік беделін құрбан етуге дайын болу. Мұнда А.Н. Бөкейханов тұлға және қоғам, мемлекет қайраткері ретінде портретінің жалпы сұлбасы келтірілген.

Литература:

1. Аманжолова Д.А. Власть культуры и культура власти. Уроки от А. Букейханова // Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығы мен Әлихан Бөкейхановтың 145 жылдығына арналған «Алаш мұраты және Тәуелсіз Қазақстан» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдарының жинағы. - Астана: ТОО «Беркут-Принт», 2011. С.7-8.
2. Аяган Б. Алихан Букейханов – человек-легенда // [Электронный ресурс]. URL: <http://articlekz.com/article/10936> (дата обращения: 25.01.2021).
3. Сдыков М. В борьбе за народное счастье // Приуралье. 2016. 12 марта (№29).